

Opponensi vélemény Kerezsi Klára „Konfrontáció és kiegyezés” című doktori értekezéséről

I.

A dolgozat szerzőjének munkásságát az eddigiekben is figyelemmel kísérve – olykor részletesebben, máskor csak nagy vonalakban, de legalább folyamatosan –, talán megengedhető, hogy rendhagyó módon már opponenciám elején megfogalmazzam azt a két indokot, ami miatt a jelölt dolgozatát kiemelkedő tudományos teljesítmények, az akadémiai doktori fokozat elnyeréséhez feltétlenül alkalmas műnek tartom.

- 1) Ez a disszertáció még kriminológiai munka esetében is szokatlanul interdiszciplináris: sokoldalú, sokrétű és sokszínű. Szociológiai, filozófia (jogbölcseleti), pszichológiai szempontok egyaránt helyet kapnak benne, a helyreállító igazságszolgáltatás eszméjének felkarolása módot ad a szerzőnek, a moralitás, az igazságosság, vagy akár az etnikai konfliktusok bizonyos vetületeinek elemzésére. S a különféle megközelítési módok a dolgozat elolvasásának végére állnak össze egységgé, s igazolják színvonalasan Kerezsi Klárának azt a tézisé, amit az általa is sűrűn idézett *Nils Christie* – bizonyára sokak szemében igen leegyszerűsítve, számomra mégis nagyon rokonszenvesen így fogalmaz meg: „az a bíró, akinek a dolga mindössze annyi, hogy megnyomja a gombot, távolról sem nevezhető szabadnak.”¹

Hozzáteszem: miként talán az a társadalom sem, ahol kizárólag ilyen igazságszolgáltatási szemlélet tanúi lehetünk.

- 2) A másik szempont kapcsán hadd fogalmazzam meg előljáróban, hogy én mostanában nemigen hallottam olyan recenziókat, értékeléseket, opponenciákat, amelyek ne emelték volna ki: milyen időszerűek, a szerző gondolatai, mennyire aktuális a témaválasztása.

---

¹ Büntetésipar. Osiris kiadó, Budapest, 2004., 210 old.

Nos, mostanság, amikor a represszív, igazságszolgáltatás szemlélete ismét erősödik, s központba újfent a megtorlás igénye került, látszólag nehéz amellet érvelni, hogy az ezt elutasító, felváltó nézetek valóban aktuálisak. Ma – ahogy a hetek múlva hatályba lépő új Büntető Törvénykönyvünk indokolása is hangsúlyozza - a jogalkotó „a büntetések szigorától, az életfogytig tartó szabadságvesztések gyakoribb alkalmazásától” stb. remél pozitív változást.

De a *tudományos aktualitást* megítélésem szerint soha nem a főcsapás irányához való alkalmazkodás, az éppen ma és talán még holnap időszerűnek deklarált nézetek kifényezése adja. Az ilyen fény, ahogy már megszokhattuk, viszonylag gyorsan elhalványul.

A jelölt igen szemléletesen fogalmaz, amikor azt írja: „elmúlt 20 évben [ami most már talán van 25 is] az igen kis számú és rövid tartamú békés időszakoktól eltekintve a kormányok folyamatos háborús helyzetet vizionáltak a bűnözéskezeléssel kapcsolatosan, miközben erre a rendszerváltást követő 2- 3 évtől eltekintve semmi okuk nem volt, és nincs ma sem. [...] Jogalkotó politikusaink folyamatosan azt a népmesei hőst alakítják, aki az elveszett tűt nem ott keresi, ahol elveszítette, hanem a lámpa alatt.”²

Vámbéry szellemes fordulata (az a kard, amelyet favágásra használunk, megtagadja a szolgálatot a háborúban) ma némiképp felülvizsgálatra, vagy legalábbis kiegészítésre szorul:

A háború, a harc, a küzdelem látszatának makacs fenntartása ugyanis, a harmadik évezred elején olyan drága és korszerűtlen arzenált kényszeríthet ránk, amely – éppen mert gyakran csak látszattal hadakozunk – csupán ködszurkálásra alkalmas, valóban komoly konfliktusok megelőzésére, megakadályozására, vagy tárgyalásos kezelésére (amelyhez pedig több érdekünk fűződne) teljességgel alkalmatlan.

Kerecsi Klára dolgozata tehát igenis aktuális, amikor a hagyományos nehézfegyverek alkonyáról, új szemléletű és remélhetően hatásfokú eszköztár alkalmazásának szükségességéről ír.

---

² Disszertáció 77. old.

II.

S most néhány (kötelező) formai megjegyzés, amely persze szorosan összefügg a tartalommal.

A mintegy háromszáz oldalas dolgozat három fő részre tagolódik, majd összegzéssel zárul. Szakirodalmi apparátusa rendkívül gazdag, ami nyilván a már említett sokoldalúságból is fakad. Valamennyi kérdésre nem térek ki, csak néhány általam fontosnak vagy érdekesnek vélt témakörre reflektálok.

Az első rész a konfliktus és bizalom címet viseli. Nehéz röviden összegezni, de talán elsősorban arról esik itt szó, miként oldható meg, hogy a társadalmi konfliktusokat ne a társadalomtól mindinkább elidegenedő, formális igazságszolgáltatási gépezet kezelje. Másképpen és talán pontosabban fogalmazva, a konfliktusokat tényleg kezelni és esetleg megoldani legyünk képesek, kölcsönös érdekek mentén, s ne egyoldalú hatalmi eszközök útján. Ezek ugyanis – vallja a szerző – nem érdemi megoldások, hanem egyoldalú s gyakran sematikus preferenciák erőltetésében jelentkeznek.

A sértetteknek vissza kell venniük azt a jogot, hogy maguk is aktívan szerepet kapjanak a bűncselekmény által kiváltott konfliktusok kezelésében. Manapság már szinte közhelyszámba megy, de igaz: a tettes és áldozat közötti személyes viszony fontosabbá válhat, mint az állam és az állampolgár közötti büntető jogviszony.

A fejezet alkalmat ad a szerzőnek a Korinek professzor által korábban már behatóan kutatott „bűnözési félelem” aktuális kérdéseinek vizsgálatára. Érdekesek ezzel kapcsolatban a bűnözési félelem költségeire vonatkozó fejtegetések vagy a lakókörnyezet biztonságával kapcsolatos lakossági attitűdök és a bűnözési tolerancia közötti összefüggések. taglalása.

III.

A második fejezet számomra legérdekesebb része arra keresi a választ, lehetséges-e a helyreállító igazságszolgáltatás diszkurzív – a hagyományos konstans vagy statikus fogalomképzés rendszerétől eltérő, s a változó, képlékeny és folyamatosan befolyásolható társadalmi kapcsolatokhoz kötődő meghatározása.

A szerző mértéktartóan úgy foglal állást, hogy e kérdés megválaszolására a dolgozatban még nem akar vállalkozni, valójában azonban – a későbbiekben kifejtettek tükrében - ez kicsit álszerű megállapítás. Az a diskurzus ugyanis, amely a helyreállító igazságszolgáltatást a tradicionális igazságszolgáltatástól elkülöníti, voltaképpen mégiscsak abból indul ki, hogy a jogi nyelv és fogalomképzés tradicionális formái alkalmatlanok annak az összetett folyamatnak a pontos körülírására, amelyben a resztoratív szemlélet következményei értelmet nyernek.

Továbbmenve a szerző fejtegetésein: az igazság és az igazságosság – s ennek kapcsolata az eszményi igazságszolgáltatással - tényleg örök probléma. Itt a megközelítések a témához képest talán túlságosan filozófia-elméleti mélységekbe hatolnak.

Érdekes és talán hasznos lett volna, az igazság és igazságosság kérdéskörével foglalkozva konkrét jogi aspektusok figyelembe vétele, pl. az igazságszolgáltatási szervezet lehetőségei és korlátai összefüggéseinek elemzése.. Talán kicsit hosszú – bár nem felesleges – az az út, amelyen Kerecsi Klára a retributív igazság és a jóvátételi igazság fogalmainak értékeléséhez eljut.

Néhány éve a Debreceni Egyetem színvonalas konferenciát rendezett a büntetőjog, a kriminológia, a büntetés és igazságosság összefüggéseit kutatva. Az itt elhangzott, kötet formájában is megjelent tanulmányok megítélésem szerint legalább annyira fontos jogi tanulságokkal jártak – s ezáltal úgy vélem témaspecifikusabbak - mint pl. Habermas és más jogbölcsesek szerző által részletesen idézett – egyébként nem érdektelen – fejtegetései. Alapvetően praktikus szemléletű jogásként hadd idézzem *Erdei Árpád* gondolatait ebből a szerző figyelmébe ajánlott kötetből:

„Újabb fejlemény a büntető eljárás egén üstökösként feltűnt közvetítői eljárás. Ebben a konszenzus sajátos formát kap, s ennek megfelelően egészen különös hatást gyakorol a

bíróság igazság-megállapítására. Az még rendben lévő, hogy a törvény által meghatározott esetekben a közvetítés sikerét megállapító ügyész megszünteti az eljárást: a tevékeny megbánás büntethetőséget megszüntető ok. Akkor azonban, amikor az ügyész a sikert megállapítja, de a tevékeny megbánás csupán korlátlan enyhítést tesz lehetővé, a helyzet bonyolulttá válik. Az ügyésznek ugyanis azért kell vádat emelnie, hogy a korlátlan enyhítést a bíróság elvégezze, ám annak feltételét az ügyész állapítja meg a számára. Mivel azonban a határozatot a bíróság hozza, az igazságot is ugyebár meg kell állapítania. Ki tudja, milyen igazságról van itt szó. Bizonyosak csak abban lehetünk hogy ez nem a bíróság által megállapított és nem is materiális igazság.”³ Megjegyzem, ennek a sajátos ellentmondásnak a feloldását az új Btk. készítői sem vállalták.

IV.

A helyreállító igazságszolgáltatás története nézetem szerint némiképp alaposabb feldolgozást igényelne az ezt érintő 4-5 oldalnál.

Érdekes adalék, hogy a „helyreállító igazságszolgáltatás” – igaz, a maitól részben eltérő értelemben használt, tartalmilag azonban a megsértett jogrend helyreállítását jelentő – kezdeti gyökerei a római jogi „suppliciumban” találhatók meg, amely sajátos kiengesztelésként, később a feláldozás helyetti elégtételként funkcionált.⁴

Tanulságos és Európában gyakran merésznek is minősíthető adalékokat találhatunk a magyar jogtörténetben is.

Az Árpádházi királyaink által alkalmazni rendelt kompenzáció később sem tűnt el teljesen hazai jogunkból. A sértettel való kiegyezést a Hármaskönyv is bizonyos körben megengedte (I.16., I. 105.), a Praxis Criminalis pedig lopás esetén is lehetővé tette (Art. 84.). A XVIII. század elején készült első büntető törvény-javaslatunk előírta ugyan, hogy „az ítéletet végre kell hajtani akkor is, ha az elítélt a károsulttal megegyezett”, hangsúlyozta azonban, hogy a „bűnös nem csupán a társadalmat és az isteni törvényt, hanem a sértettet is megbántotta”⁵

---

³ Mi az igazság? (In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny és Lapkiadó, Budapest, 2010), 21 old.

⁴ Lásd Nótári Tamás: Római köz- és magánjog. Lectum kiadó, Szeged, 2011. 318. old.

⁵ Bónis György: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712.-ben. Budapest, 1934., 24-25. old.

Hajdu Lajos professzor a XVIII. század második felének büntető ítélkezését áttekintő művében szinte általános gyakorlatként említi, hogy a büntetésen kívül a sértetteknek is kártérítést kellett fizetni.⁶

Szlemenics és *Vuchetich* a reformkor hajnalán szintén határozottan állást foglalt abban, hogy a bírónak ne csak az igazságos ítéletre, a megfelelő büntetésre legyen gondja, hanem arra is, hogy a tettes a sértett kárát megfelelően megtérítse, jóvátegye az általa okozott sérelmet.

Mindez – további adalékok felemlítése nélkül is igazolja, hogy a sértett kiengesztelése, kárának megtérítése soha nem volt teljesen idegen a hazai igazságszolgáltatás rendszerétől

Az az évszázados törekvés, amely – ha erősen különböző mértékben is – a büntető és a jóvátételt preferáló szempontrendszer egyidejű figyelembe vételében jelentkezett, akár bizonyos fokú magyar sajátosságnak is tekinthető.

V.

Opponensi véleményem második felében igyekszem röviden összegezni a dolgozat olvasása után bennem kialakult gondolatokat s éppen az iménti történeti hagyományokon alapuló sokoldalú és több szempontú eszközrendszer fontosságának hangsúlyozásával kívánom értékelésemet zárni is.

Remélem, kiderült az eddigiekből is, hogy alapvetően magam is híve vagyok a helyreállító igazságszolgáltatásnak. Helyesnek és indokoltnak tartom a bűncselekmény áldozatának rehabilitálását, vagy ennek legalábbis megkísérlését, a konszenzus, a megbékélés kialakulását.

Gyakorló jogász kollégáimmal együtt már a múlt század 80-as éveiben igyekeztünk felhívni a figyelmet arra, indokolt szakítani azzal szemlélettel, mely a sértettet a büntető eljárás mellékszereplőjének, az egyik bizonyítási eszköz forrásának tekinti. Pusztán olyan súlyos kötelezettségekkel terhelt tanúnak (így lesz tanúból szinte „terhelt”, ha jóformán csak kötelezettségek *terhelik*), akinek semmi köze a jogi kérdések eldöntéséhez, a bűnösség

---

⁶ „...a bilincsből előbb nem vehetők ki, csak akkor, ha a fentebb meghatározott pénzüsszeget megfizették”.
Bűnözés és Büntetésbíraskodás a XVIII. Század hetvenes éveinek Magyarországon. Akadémiai kiadó,
Budapest, 1996, 167. old.)

megállapításához, a bűncselekmény minősítéséhez vagy a büntetés mértékéhez. Elégedjen meg a polgári jogi igényt érdemben elbíráló rendelkezés értékelésével. Ez valóban súlyosan méltánytalan és tarthatatlan helyzet volt, s ma már talán a múlté is.

Ám a bűnözési formák egymástól alapvetően eltérő jellege, a kriminalitás változó súlya, a bűncselekmények strukturális módosulásai óvatosságra kell hogy intsenek bennünket. . A büntetőjog az esetek zömben nem érheti be az „in intergrum restitúcióval”, valamiféle informális társadalmi béke megteremtésével. Néha bizony elkerülhetetlenül fontos, hogy intézményes formában büntessen is. Málumot kell alkalmaznia, rosszallást kell kifejeznie, a helyreállítást – ha egyáltalán lehetséges, mert nem mindig az – gyakran nem elsődleges célnak, hanem fontos, ám mégiscsak járulékos feladatnak kell tekintenie. S nem azért, mert valamiféle bigott, ókonzervatív szemlélet jegyében lépten-nyomon a megtorlás lándzsáját akarja hajigálni, hanem azért mert tudja, hogy ezzel adott esetben meg is előzheti, meg is akadályozhatja azt, hogy később egyáltalán legyen mit jóvátenni.

A bűncselekmény által megsértett jogrend helyreállítása és a büntetés hagyományos funkciója közötti határok mindig is igen képlékenyek, átjárhatóak voltak. Sokszor a megkülönböztetés helyes elvi alapja is hiányzott.

Hogy egy talán érzékletes példával éljek:”a vagyonelkobzás évtizedeken keresztül büntetésként szerepelt a Btk-ban. Józan ésszel érthetetlen, most visszatekintve, kicsit szégyenkezhetünk is, miként tekintettük ezt olyan sokáig magától értetődőnek.. Valóban büntetés lenne, ha a tolvajtól visszavesszük a lopott dolgot ?. Ha a vesztegetőtől elkobozzuk a jogtalanul kért előnyt? Dehogysis büntetés, ez is bizonyos fokig, ha éppenséggel nem teljesen: a *helyreállító igazságszolgáltatás* elkerülhetetlen metódusa. Átala állítom helyre a bűncselekménnyel okozott sérelmes állapotot.

De érzük be ezzel? Mindez pótolja a valódi büntetést?

Az államot ért sérelem mellett persze fontosak a természetes személyek sértetti igényei is. Fontosabbak, mint a büntetőügyekben eddig hittük. Meg kell találni a jóvátételt eszközeit, módzatait. De itt sem „feltétlen főszabályként” a büntetés helyett, hanem gyakran mellette. És szögezzük le: sokszor bizony semmiféle jóvátétel nem válthatja ki a hatékony és megfelelő súlyú büntetést.

Kerezsi Klára azt írja – s tudjuk, ezzel a mai kriminológiai irányzatok világában távolról sincs egyedül – hogy a helyreállító szemlélet egyaránt hatékony megoldást kínál

A.) a hagyományos igazságszolgáltatás *teherbírását meghaladó sérelmek kezelésére*

B.) a *csekély súlyú ügyek esetében* a tradicionális igazságszolgáltatás forrásainak *tehermentesítésére* . (297. old.)

Korábbi érvei fényében ez a kettősség viszont nem teljesen meggyőző, illetve talán kisebb korrekcióra szorul. A jóvátétel fontosságáról írt részletes eszmefuttatás mellett a tehermentesítés igényeiről a dolgozatban korábban jóval kevesebb szó esett. S vajon tényleg le lehet-e csillapítani a kiegyezést ellenző, szintén komoly érvrendszerből építkező ellentábort azzal, hogy a tehermentesítés mézesmadzagját húzzuk el a frusztráltan túlterhelt igazságszolgáltatás orra előtt. Valószínűleg igen. De akkor ne eredményes társadalmi konfliktuskezelésről, a kiegyezés szociális kohéziót erősítő hatásáról, az értelmes párbeszéd erejét hangsúlyozó jóvátételi igazságról beszéljünk, hanem legyünk hajlandóak beismerni pragmatikus célszerűségi szempontjainkat is. Ez pedig már legfeljebb az igazságszolgáltatás részére jelent valamiféle „jóvátételt”.

Amikor az ezredforduló éveiben az óvadékról vitatkoztunk, sokaknak nehezen ment le ez az intézmény a torkán. „A gazdagok majd megvásárolják a szabadságukat” mondták, s végül őket is csak azzal lehetett legalább részben meggyőzni, hogy talán mindez hozzájárulhat a ma naponként és foglyonként 8000 Ft –ot fizető állam tehermentesítéséhez. (Ez 17.000 fogvatartottra számítva mintegy évi 56 milliárd Ft).

Sajnos azonban az intézmény alkalmazási köre nagyon csekély. (A 10 év alatt felajánlott kb. 1500 óvadékból kb. 650 esetben engedélyezték annak letételét).⁷ Úgy tűnik, bizonyos terheket, ha tetszik, ha nem itt is, és másutt is vállalnunk kell.

A megtorlás, a büntetés, illetve a rehabilitáció és a jóvátétel, sem kompatibilis, egymást kiváltó intézmények, egyikről sem állítható, hogy a bűnözés és a bűnüldözés hétköznapi gyakorlatából kiszakítva helyesebb, indokoltabb, mint a másik. Meggyőződésem, hogy általában nem is egymás helyett, hanem egymás mellett, adott esetben legfeljebb a megfelelő

---

⁷ <http://www.mklu.hu/cgi-bin/index.pl?lang=hu/> (2013. május 12.)

szempontokat *jól rangsorolva* lehet egyikről és/vagy másiktól dönteni.. Olykor nyilván a resztoratív jelleg a meghatározó, máskor a represszív. Különbség legfeljebb annyi lehet, hogy. a kompromisszumkészség meddig terjed nyitottságunkat, hajlandóságunkat tekintve. Magam pl. a szerző által említett, utóbbi évtizedekben történt népiirtások, emberiesség elleni bűncselekmények megítélése, következményeik helyes alkalmazása eldöntésekor jobban bízom a büntető eljárás hagyományos formáiban mint pl. Megbékélési Bizottságok felállításában vagy a nemzeti amnézia jótékony hatásának erősítésében. Ugyanakkor több emberöltővel ezelőtt lezajlott ilyen tettek esetében a hagyományos büntető igazságszolgáltatási eszközök hatékonysága és célszerűsége már erősen kérdéses. S bizony az individuális személy- vagy vagyon elleni, illetve közlekedési bűncselekmények esetében az is igen gyakori, hogy a kiegyezés valójában nem oldja meg a konfliktust, csak a tettes kártérítési hajlandóságát növeli. A sértett nem bocsát meg, csak azért nyújtja a kezét, hogy a pénzt elfogadja.

S noha Kerecsi Klára a kiegyezési elmélet elkötelezett híve, ám pl. a rendszerek konvergenciájáról kifejtett gondolatai (166. old.), igazolják azt is, hogy azért ő is kerül az egyoldalú szélsőségeket. Tudja, hogy nagyon hosszú, rögös utat kell még megtennünk, amíg a társadalmi párbeszéd és szolidaritás - mint a konfliktuskezelés hagyományos büntetések kiváltására alkalmas alapvető feltételei – valóban napi rutinná válnak.

Ám megítélésem szerint ez az értékes dolgozat is egy fontos lépés ezen az úton, ezért örömmel javaslom és támogatom a szerző részére az akadémiai doktori cím odaítélését.

Budapest, 2013. május 12.

Dr. Tóth Mihály
tanszékvezető egyetemi tanár
az MTA doktora